

Zgodba Mihovih godcev in kronološki seznam nastajajočih narodno-zabavnih ansamblov pripeljeta do viška, do dveh osrednjih ustvarjalcev: Ansambla bratov Avsenik (leta 1953) in harmonikarja Lojzeta Slaka (leta 1963). Oba zaznamujejo – izbrani iz množice obstoječih – zelo eksplicitni razstavljeni predmeti, kot so, na primer, instrumenti, nagrade in albumi, vsi pa pripovedujejo o pomembnosti omenjenih zgodb.

Igor Cvetko ta del razstave konča leta 1963, ko je Lojze Slak začel bolj vidno delovati, torej takrat, ko se začenja drugačno obdobje drugačne »ljudske«, narodove – narodno-zabavne glasbe. Cvetko skozi priprta vrata odstre vpogled tudi v razvoj novodobnega godčevstva med slovenskimi izseljenci; predstavi glasbene pojave (instrumentalne narodno-zabavne zasedbe z dodanimi, »tujimi« instrumenti, ameriško, tako imenovano clevelandsko polko, risanke s podloženo narodno-zabavno glasbo), ki so se pod vplivom spoja drugačnih kulturnih in družbenih okolij oblikovali v slovenskih izseljenskih sredinah v 20. stoletju

Čeprav razstava z naslovom Zvoki Slovenije: od ljudskih godcev do *avsenikov* obeta predvsem prikaz zvočnosti, pa je ta le njen cilj. V zvočne podobe nas tako vpeljujejo najrazličnejše vzporedne teme: godci, glasbila, tehnične aparature in družbeni vidiki. Ekspoziti na razstavi so premišljeno izbrani, saj ne predstavljajo le predmetov kot takih, temveč sporočajo zgodbe o zgodovini, dogodkih in ljudeh. Po zaslugi oblikovalca razstave Dušana Podgornika so predmeti smiselno in estetsko postavljeni v manjše enote in hkrati vpeti v celotni prostor. Razstava Igorja Cvetka in Slovenskega etnografskega muzeja zgodovinsko široko, vsebinsko razgibano in slikovito predstavlja oblikovanje izbranih slovenskih instrumentalnih zvočnosti. Ob tem spontano prikazuje zgodovinski spoj ljudske in narodno-zabavne glasbe. Je ena redkih razstav, ki se z narodno-zabavno glasbo ukvarjajo neobremenjeno – druge stroke jo še vedno prezirljivo obravnavajo kot množično glasbo – ji s tem priznavajo zgodovinskost in jo nenazadnje umeščajo med osrednje slovenske zvočnosti.

PREDSTAVITEV ČEVLJARSKE OBRTI NA STALNI RAZSTAVI SLOVENSKEGA ETNOGRAFSKEGA MUZEJA

Slovenski etnografski muzej je za postavitev stalnih zbirk pod skupnim naslovom Med naravo in kulturo leta 2007 na predvečer mednarodnega praznika muzealcev prejel Valvasorjevo priznanje za leto 2006. Priznanje je vsekakor zaslužno, kajti vsebinsko je stalna razstava izredno pestra in obsežna. Zaradi drugih obveznosti si je nisem ogledala takoj, vendar sem prepričana, da imajo muzejske vsebine trajnejšo vrednost in ni zato nič narobe, če se prvi vtisi malce »uležejo«, pravi pa oblikujejo nekoliko pozneje. Pozneje sem si razstavo ogledala večkrat, nekoliko bolj sem se posvetila razdelku z naslovom Drugi viri in načini preživetja – Obrt. Največ moje pozornosti je pritegnila rekonstrukcija čevljarke delavnice.

Pojem obrt zajema izdelovalno, predelovalno in storitveno gospodarsko dejavnost. Sestavljajo jo številne obrtne panoge, katerih nosilci so strokovno usposobljeni posamezniki, od mojstra preko pomočnika do vajenca (Bogataj 2005: 375). Slovenci so se skozi stoletja ukvarjali z izredno velikim številom različnih obrti,¹ z nekaterimi bolj, z nekaterimi manj množično. Predvsem za domačo obrt je bilo značilno, da so jo opravljali kot dopolnilno dejavnost (v času založništva npr. čevljarstvo v okolici Tržiča), ročno (od tod tudi ime rokodelstvo, predvsem značilno za obdobje cehovstva do srede 19. stoletja), da zanj ni bilo potrebnih velikih kapitalskih

vložkov (v nasprotju z npr. modrotiskarsko dejavnostjo) in posebnih delavnic, ker se je dejavnost praviloma odvijala v sklopu drugih vsakdanjih opravil (tako vlogo domače obrti prikazujejo nekatere etnološke razstave, postavljene v avtentičnih ambientih etnoloških nepremičnih spomenikov, npr. v Pocarjevi domačiji v Radovni in v Kavčnikovi domačiji v Zavodnjah. Po drugi strani pa so se razvile številne obrti, za katere so bili potrebni podjetniška žilica, več znanja, kapital za nakup opreme ter opredeljen trg. Tovrstni obrtniki so z izdelovanjem večje količine izdelkov za vsakdanjo rabo, ki jih ljudje doma niso znali sami narediti, oskrbovali prebivalstvo tudi zunaj domačega kraja oz. obrtnega okoliša (tržiški čevljarji so se že v 19. stoletju delili na tiste, ki so izdelovali »ufrimane« čevlje, to je čevlje po meri, in na tiste, ki so delali za neznanega kupca obutev za »kolekturo«).

Obrt je bila razvita tako na podeželju kot v mestih. Muzejski svetovalec, mag. Andrej Dular, avtor razdelka o obrti, zaradi omejenega prostora v SEM ni mogel prikazati vseh obrti. Med tistimi, ki jih je na uvodnem panoju naštel in opredelil kot »proizvodne obrtne dejavnosti, ki iz naravnih in umetnih materialov izdelujejo polizdelke za nadaljnjo obdelavo in izdelke za osebno in splošno rabo«, je izbral devet precej različnih zvrsti: modrotiskarstvo, o čemer je pred leti že izdal obsežen muzejski katalog (Dular 2000) in barvarstvo, pletarstvo, precej znane suhorobarstvo ter lončarstvo in pečarstvo, čevljarstvo in kovaštvo. Med storitveni in dokaj mladi obrtni veji sodita slikarstvo in pleskarstvo, med bolj mestno obrt pa

¹ O tem pričajo mnoge strokovne knjige, nekdanja in sedanja stanovska združenja, arhivsko in muzejsko gradivo, televizijske oddaje, projekti, prireditve ipd.

* Mag. Tita Porenta, prof. zgod. in univ. dipl. etnol., muzejska svetovalka, Muzeji radovljiške občine, Linhartov trg 1, 4240 Radovljica. E-naslov: titaporenta@gmail.com

Predstavitev čevljarске obrti na stalni razstavi v Slovenskem etnografskem muzeju.

Foto: Tita Porenta, 14. 5. 2007

urarstvo. Obrti niso prikazane po enotnem konceptu, pri nekaterih so v ospredju izdelki, pri drugih delavnice ali kar oboje. Ob sicer precej obsežno predstavljenem suhorobarstvu, kovaštvu in lončarstvu si lahko ogledamo še 11- oz. 8-minutni filmski prikaz izdelovanja izdelkov naštetih obrtnikov.

Čevljarška obrt je prikazana v obliki rekonstrukcije rokodelske delavnice čevljarja Franca Negra iz Gorij pri Bledu iz prve polovice 20. stoletja. V ozadju opazimo fototapeto stare tržiške čevljarске delavnice Konrada Mehleta, objavljene v Kraglovih *Zgodovinskih drobcih župnije Tržič* iz leta 1936 in v *Ilustriranem Slovcu* iz 20. let 20. stoletja, na podlagi katere je Dular v vitrini razporedil vso potrebno razstavljeno opremo. Tako je uspel vključiti nosilca obrti – čevljarja in njegovo celotno delovno okolje, ki pa se zdi nekam utesnjeno, čeprav navadno domače čevljarске delavnice res niso bile prav velike; ponavadi so bile postavljene v kot nasproti hišne peči, saj so čevljarji pozimi, ker so pri delu večinoma sedeli, lahko delali samo v zakurjenem prostoru. Lepo je prikazana vsestranska uporaba čevljarске mizice kot podlage za odlaganje in shranjevanje orodja in pripomočkov (predali, žeblički za obešanje gladil in strugal). Na sliki v ozadju je videti tudi znano »luč na gavge«, ki je v Sloveniji ohranjena samo v Tržiškem muzeju. Njena vloga nekdanje namizne lučke sporoča, da je bilo čevljarško delo precej natančno in to, kako dolge so bile zimske delovne ure, ko se male mizice ni dalo prestaviti pred hišo in delati ob prijetni sončni svetlobi.

Med sicer številnim orodjem, ki je bilo pred leti natančno opisano v *Etnologu* (Porenta 1999: 63–84), je na razstavnem prostoru razstavljeno samo najznačilnejše. Vse orodje je pravilno poimenovano, razen železni pripomočki za templanje podplatov na desni strani, ki jih Dular poimenuje »palično kopito«, Jože Steimann, strokovni učitelj za čevljarstvo, ki je leta 1947 na Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša posredoval seznam slovenskih imen za vse dele čevljev in okrog 120 kosov ročnega orodja za čevljarje, pa ta pripomoček imenuje »šaka« ali »čevljarška taca« (Steimann 1943: 31). Med opremo morda zaradi ne najbolj jasne slike v ozadju ob mizici manjka nepogrešljivi škafor za namakanje usnja. Zelo zanimiva, vendar mladim bolj malo razumljiva je vloga kopita (Porenta 1999a: 72–86), ki so na razstavi v skladu z rekonstrukcijo delavnice v ozadju položena na steklene police, kjer bi bilo morda bolje postaviti tudi kakšen par čevljev kot primer čevljarjevega izdelka, kopito pod mizo s kljuko za izvlačenje pa obuti v kakšen čevelj, da bi obiskovalci razumeli pomen obeh eksponatov.

Prav gotovo bi se dalo zgodbo o čevljarški delavnici in njenih nekdanjih zakonitostih širiti v nedogled, jo obdelovati še z etnološkega, s socialnega in z duhovnega zornega kota, vendar to ni bil namen tovrstne predstavitve, ki se je morala vklopiti v širši skupni kontekst stalne razstave Slovenskega etnografskega muzeja. Za širšo promocijo čevljarске dediščine bi se v prihodnje dalo kaj več storiti s spremljevalnimi pedagoškimi programi v obliki delavnic ali predavanj o podobnih postavitvah v drugih slovenskih regionalnih muzejih, npr. v Tržiškem muzeju, Turnišču, Žireh, na Bevkovi domačiji, v Posavskem muzeju, sklopu Ulice obrtnikov v Muzeju novejših zgodovine v Celju in sedaj še po registriranih slovenskih zasebnih zbirkah, pa morda še kje, vse z namenom, da se poiščejo skupne lastnosti in regionalne razlike.

Literatura

BOGATAJ, Janez: Obrt. V: Angelos Baš (ur.), *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2004, 375.

DULAR, Andrej: *Modeli za modrotisk*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 2000.

PORENTA, Tita: Dobro orodje je pol dela. *Etnolog* let. 9/2, 1999, 63–84.

PORENTA, Tita: Vse gre po istem starem kopitu. *Argo* let. 42/1, 1999a, 72–86.

STEIMANN, Jože in Jože Zajc: *Strokovni nauk za čevljarstvo*. Ljubljana, 1943, 31.